

KOR MANGE KUNSTAR KUNNE KONG HARALD?

Gudlaug Nedrelid
Høgskolen i Agder

Eller, om ein gjev spursmålet ei meir kunstferdig form:

Kor av kunstar Harald/konge kunne monge?¹

Spursmålet gjeld ei strofe i Harald Sigurdssons gamanvisor, strofe 5 i Finnur Jónssons utgåve av *Den norsk-islandske Skjaldedigtningen*.² I Finnur Jónssons korrigererte versjon (*Skj. B I:329*) lyder ho slik:

Íþróttir kann ek átta:/ Yggs fetk lið at smíða,/ fórr emk hvast á hesti,/ hefk sund numit stundum,/ skriða kank á skiðum,/ skýtk ok rók, svát nýtir;/ hvártveggja kank hyggja:/ harpslótt ok bragþóttu.

Den siste halvstrofa finn me att hos Rognvald orknøyjarl. Dei to fyrstane var begge gáverike mangesýslarar, føre til både lekamlege og ándelege idrettar. Rognvald har vore endå betre utrusta enn Harald, han skryter av å kunna heile ni ulike kunstar:

Tafl emk orr at efla,/ íþróttir kank níu,/ týnik traudla rúnum,/ tíð er bók ok smíðir,/ skriða kank á skiðum,/ skýtk ok rók, svát nýtir;/ hvártveggja kank hyggja:/ harpslótt ok bragþóttu (*Skj. B I:478*.)

Finnur Jónsson seier at "5-8 er, som de foreligger i Mk, et lån fra Rögvald jarls bekendte idrætsvers; 66, Hr har beholdt de to første men vilkårlig istedenfor de to sidste indsat omkvædet fra Haralds vers" (*Skj. A I:357*). Bjarne Fidjestøl gjer merksam på at "strofa manglar det niðrlag som som elles er karakteristisk for diktet" og "her er det derfor noko gale" (Fidjestøl 1982:60).

At talet på kunstar i strofa, slik ho er overlevert i *Morkinskinna*,³ faktisk ikkje stemmer, vitnar ogso om at her er eitkvart gale. For i Finnur Jónssons omsetjing blir det berre sju idrettar. Han omset verset "fetc at smíða Yggs lið" med "jeg forstår mig på at lave et dikt" (*Skj. B I:329*). Holm-Olsen tolkar det sameleis, "han kveder om sine kamper og de 'idrettene' han kan, og nevner skaldskap som den første" (1975:253). Men denne kunsten kjem att i siste helming òg, "hvártveggja kank hyggja: / harpslótt ok bragþóttu," det vil seia "jeg forstår at slå harpen og lægge en vise" (*Skj. B I:478*). Harald var ein god skald, Finnur Jónssons utgåve av skaldediktningi inneheld 19 strofer som skal vera etter han, og ein kompetent litteraturkritikar,⁴ det går fram av

¹ Ordet *kunst* er her brukt i den vide tydingi "oppøvd evne, tæne" (*Nynorskordboka*).

² Heretter forkorta som *Skj.*, og merkt med A/B og bindnummer I/II.

³ Eg har hatt i hende Ungers utgåve frå 1867, heretter forkorta *Mork*.

⁴ "Sia kvnnom ver hverr mnvr qveþanna er. mitt qveþi mon bratt niþr falla oc engi kunna. en drapa þessi er ort er vrn Magnvs konvng mon qveþin meþa(n) Norþrlond er bygð" (*Morkinskinna* 1867:32, jfr. Holm-Olsen 1975:244).

"Þvi köllum vér skáldskapinn feng Óðins ok fund ok drykk hans ok giöf hans ok drykk ásanna" (Snorri Sturluson 1971:83f.).⁹ Odin var skaldeguden, tolkingi er velkjend¹⁰ og uangripeleg. Kjerneordet er *ygs*, normalisert *Yggs*, og soleis genitiv av Odins-heitet *Yggr* (*Edda*:25), so om ein skal nylesa verset er det diskutabile punktet i kenningin er grunnordet *liþ*. Dersom me kan finna ei anna tolking av grunnordet, får me ogso eit anna tydeord, og dermed eit anna svar på gáta.

Odin var gud for visdom og skáldskap. Men han er like kjend som krigsguden, herren i Valhall, der han *samla* dei fálne krigarane, "hans óskasynir eru allir þeir er í val falla, þeim skipar hann Valhöll" (*Edda*:25). Skaldediktingi myndrar av strofer der skaldane hyller fyrsten fordi han gjer det av med fiendane sine og mettar likdyr og átsel fuglar. (Bjarne Fidjestøl seier at kampskildringane får si mest karakteristiske form i *likdyr-motivet* 1982:200.) Kongen blir rosa som framgangsrik krigar og manndrepar, reint ut sagt som slaktar. Dette kan verka lite rosverdig sett frá vår stástad, "det har hendt under arbeidet at eg tykkjer teven av manneblod er meg for stram", skreiv Bjarne (Fidjestøl 1982:7). Men slik var tidi, og slik var skaldekunsten. "Det typiske innhaldet i eit kongesagadikt er ros av ein fyrste med vekt på dei krigerske eigenskapane hans" (Fidjestøl 1994:74). Eit anna uttrykk for den same, etter den tids syn, rosverdige eigenskapen, er á seia at hovdingen sender motstandarane sine til Odin eller Valhall. Det manglar ikkje dæme på dette motivet i skaldediktingi. Det er brukt i ulike utformingar eller alludert til av Torbjørn Hornklove (*Skj. I A*:26, 29), Egil Skallagrímsson (*Skj. I A*:36), Øyvind Skaldespele (*Skj. I A*:64, 66), Glum Geirason (*Skj. I A*:75), Kormak (*Skj. I A*:90), Helge Trauste (*Skj. I A*:99), Einar Skálaglam (*Skj. I A*:124, 130), Torleiv Jarlaskald (*Skj. I A*:141), Tind Hallkjellsson (*Skj. I A*:147) og Hávard isfjording (*Skj. I A*:191). Det blir ogso alludert til forestillingi i det anonyme Eiríksmål (*Skj. I A*:174), og i strofa "Finnválkinn í Jomsborg" (*Skj. I A*:186f.).

Om me let grunnordet bli ståande med kort /i/, og tolkar det som *lið* (n), "Flok, Skare af Mennesker, Mænd" (Fritzner), i den svært vanlege mein- ingi krigarflokk, "hovdings faste følge, hærfølge" (Heggstad m.fl.), so vil tydeordet for kenningin *Yggs lið* bli *einherjene*, Odins hærfylgje i Valhall.¹¹ Harald smir, skaper, produserer krigarar for Odin, med andre ord, han drep fiendane sine. Den fyrste idretten han rosar seg av, skulle då vera krigskunst- en. Det vil seia at han i sjølvrosen legg mest vekt på den eigenskapen skald- ane fyrst og fremst prisar fyrsten for. "Tapperhet i kamp er fyrstens fornemste dyd" (Jón Helgason 1953:133).

Slik me kjenner Harald frá saga om han, er det ikkje ugrunna. "Han var den vaapndjervaste av alle og sigersæl", seier Snorre (Snorre 1900:643). I

⁹ Heretter forkorta *Edda*.

¹⁰ Fleire parallellar finst i *Lexicon Poeticum*, "Yggs fengr", "Yggs full", "Yggs mjoör", "Yggs bjorr", "Yggs lið" (eit dæme frá Kormak, i tillegg til dette) og "Yggs ol" (*LP*:632).

¹¹ Etter *Lexicon Poeticum* er Odins-heitet *Yggr* ogso svært vanleg som kjenneord i kenningar som har med kamp, strid og vápen á gjera.

kenningar for krig, kamp og stridsmann,¹² men ogso i andre kunnskapskenningar. Ein kan nesten tillata seg å snakka om ei motebylgje. Det er audsynt at Harald må ha hatt eit meir tolerant syn på kva som var tillateleg i skaldekonsten enn den heilagkåra halvbroren.¹³ Kenningen Yggs *lið* skulle soleis vera både lett gjennomskodeleg¹⁴ og sosialt akseptabel i miljøet rundt Harald.

Me ser ogso at den samtidige hovudskalden hans, Tjodolv, utnyttar det same motivet, "Gauts berr sigð á sveita / svans orð konungr Hørða" (*Skj. B* I:346). Bjarne Fidjestøl drøftar strofa (1982:140ff.), hans ærend gjeld innhaldet i kenningen *sveita svans orð*, blodsvanas avling, also dei falne, og han konkluderer med at strofeparet inneheld "eit sterkt og makabert innhaustingsbilete, der vi får sjå krigaren som 'meiar ned' mennene med sverd, i biletet av ein onnekar, som haustar inn ein mogen åker med sigd" (Fidjestøl 1982:141.) Ein viktig del av meiningi i den her siterte kvartstofen blir boren av kenningen *Gauts sigð*. *Gautr* er som kjent eit Odins-heiti (*Edda*:25, jfr. Turville-Petre 1968:16), Odins sigd er ei omskriving for drapsvåpen, og på grunn av denne relativt lett gjennomskodelege kenningen kan ein forstå innhaldet i den meir kompliserte *sveita svans orð*. Ogso Tjodolv spelar also på Odins rolle som valherre. Utfrå dette kan me knapt avvisa den alternative tydingi av kenningen Yggs *lið* berre med argument om usamtidigheit og religiøse sperror.

Men korleis går det so med metrikken, om me endrar "Yggs fetk *lið* at smíða" til "Yggs fetk *lið* at smíða"? Ei langstaving blir bytt ut med ei kortstaving, og det blir eit dårlegare vers av det. Ein ting er at linja skifter struktur, frå den perfekte versjonen med tre langstavingar og fire kortstavingar (justert med bragarmål, *fetik*), hos Finnur Jónsson, til ei linje med to langstavingar og fem kortstavingar i den alternative versjonen. Men talet på stavingar er ei mindre sak, ettersom "two short syllables could stand for a long one" (Frank 1978:35).¹⁵

Neste innvending gjeld trykkforholdet. "Stress normally fell on metrically long syllable, but shifts of weight were possible" (Frank 1978:35). Ordet *lið* kan also ha trykk, sjølv om det ikkje er langstava.

Normal practice seems to be that when three full stresses and one secondary occur in a single line, one of the accents must fall

¹² Etter vår tids oppfatning må dette vera utprega "mannelitteratur". Ein vanleg definisjon av *kvinnelitteratur* har vore litteratur av, om (og for?) kvinner (jfr. Stegane 1980:9). *Mannelitteratur* skulle soleis logisk vera litteratur av, om (og for?) menn.

¹³ "Es setzte (...) ein gefestigtes Christentum voraus", meiner Hans Kuhn (1983:309).

¹⁴ "We might wonder whether such kennings would be readily understood by an audience of the eleventh century. I think they would, at least by educated men, for they belong to an old and well-established type" (Turville-Petre 1968:14).

¹⁵ Jfr. Hallvard Lies artikkel om Dróttkvætt i *KLNM*. "To be fully scaldic, as I use the term, a poem must be in a syllable-counting measure", hevdar Turville-Petre (1976:xvii). Men han underslær ikkje at "Some liberty (*leyfi*) is allowed in the number of syllables" (1976:xviii). Tor Ulset avviser at dróttkvætt versemål er stavingsteljande, og det er heller ikkje so strengt more-teljande som klassiske versemål (Ulset 1975:18f.).

linjer, optakt i b-linjen) kan også forekomme sporadisk hos andre senere skjalde, særlig i strofer af mere improviseret preg" (Jón Helgason 1953:18). Haralds strofer er just av det mindre høgtidelege slaget, gamanvisor, leilegheitsdiktning.¹⁹ At nylesingi øydelegg adalhendingi, er likevel det tyngste argumentet mot å akseptera denne tolkingi. Kuhn opplyser at hendingspar som *áttgofugðum hattar* er mykje sjeldnare i b-linja enn i a-linja (1977:528).

Om me framleis skulle finna det verdt å diskutera alternativet *lið*, so er det i so fall slett ikkje einaste gongen Harald slurvar med hendingane. "Some of his lines have full rime in place of half, other half rime in place of full, and some no rime at all" (Turville-Petre 1968:19). Døme på det siste finn me i strofe 7, "fóddr var ec þars alma/ upplendingar bendu/ nv let ec við scer scolla/ scejþr bvmonnvm leiþar" (Skj. A I:358), her manglar skothendingane i fyrste fjordung. Sameleis i strofe 8, "Þegi þu þorir/ þegn ertv ogegn/ heyrþa ec at heti/ hvinggestr fapir þinn" (Skj. A I:358), og i siste fjordung i strofe 17, "margar ero Manna velar" (Skj. A I:360). Adalhending i staden for skothending finn me i strofe 2, "nu læt ec scog af scogi/ screiðaz litils heiðar/ hver veit nema ec verða/ viðá frøgr um siðir" (Skj. A I:356), og i strofe 6, "þar er gerþvm svip sverþa/ siþ iborg vm morgon" (Skj. A I:358).²⁰ Harald tok det ikkje so nøye, han tillet seg både háttlœysor og andre regelbrot. Dermed kunne han truleg tillata seg ei grov *mállœyse*,²¹ ogso i b-linja. Han er i godt selskap, jamvel Haralds kompetente hovudskald, Tjodolv,²² greip altsó til ei ufullkomi adalhending når det kneip,²³ sjølv om hans "feil" gjekk på konson-

¹⁹ Kuhn har påvist at Tjodolv frá Kvine var mindre streng i sin "Gelegenheitsstrophem" enn i "Haustlǫng" (1977:518).

²⁰ Dessutan finn me det same forholdet i andre helming i idrettsstrofen, "scriþa kann ec ascipom/ scyt ec oc ræg sva at nytir" (Skj. A I:357). Men Rognvald brukar ogso adalhending for skothending i átta andre strofar (str. 9, 11, 12, 17, 18, 19, 25 og 30) av dei 35 strofane som er overleverte etter han (Skj. A I:505-512).

²¹ "Ekki eru þær hendingar jafnhávar; hrömm, skömm, þat væri jafnhátt, en hitt er mállœysa, ok fleira hefir þú betr ort" (Harald i Hulda/Hrókkinskinna-varianten, her sitert etter Fidjestøl 1971:36), jfr. *Mork.* 1867:102.

²² Folk har dæmt ulíkt om Tjodolfs kompetanse, Guðmundur Þorláksson reknar han som ein av dei største, kansjke den største av skaldane (Turville-Petre 1968:16f.).

²³ Kongen sette han likevel svært høgt, "Gott scald ertv Þioðolfr" (*Mork.* 1867:94). Dei to slengjer strofer til kvarandre, og Tjodolv ser ut til å alludera til kongens vers i hyllingsdiktet seksstevja. (Bjarne Fidjestøl gjorde merksam på dette forholdet i hovudfagsundervisning ein gong tidleg på 80-talet.) Harald seier at han "skilðumk ungr við ungan / allvald í styr fallinn" (Skj. B I:328), Tjodolv refererer til det med "skilðusk hann, ok huldi / hjalmsetr gamall vetra / tyggi tolf og þriggja, / traubr við Áleif dauðan" (Skj. B I:339). "Fóddr vas ek þars alma / upplendingar bendu" (Skj. B I:329), fortel Harald. "Alm dró upplenzkr hilmir" alluderer Tjodolv (Skj. B I:342). Harald skrytur av sine tidlegare bedrifter i framande land, "hitt vas fyrr, es fjarri / fóstrlandi rauðk branda / (sverð) í Serkja garði / (søng), en þat vas lǫngu" (Skj. B I:331), og "Sneið fyr Sikiley viðá" (Skj. B I:329). Tjodolv nemner begge plassane, "ádr herskorðuðr harðan / Hildar leik ok skildi, / Serkjum hættir, i sletti / Sikiley gekk heyja" (Skj. B I:339). Karsverki er ikkje gløymde, "eru merki þa verka" (Skj. B I:329), fortel Harald. Tjodolv er med på den, "svá finnask til mínni" (Skj. B I:340). Kansjke spelar han ogso på dette verset når han fortel om grekar-kongens traurige lagnad, "lagði allvaldr Egða / austr á bragning hraustan / grálígt mark, en Girkja / gotu illa fór stillir" (Skj. B I:340). Det er mogeleg at Tjodolv alluderer til kongens vers ogso i dei

rimentet, og framleis tek strofen frå *Morkinskinna* for god fisk, går strofen omlag slik: "Eg kan åtte idrettar. Eg sender folk til Odin (les: 'eg er ein stor krigar!'), eg rir godt, eg kan symja, eg går på ski, eg skyt og eg ror brukande. Desutan forstår eg å slå harpa og laga eit dikt".²⁷ Han byrjar i så fall med dei fysiske ferdigheitene, og tek dei intellektuelle kunstane til slutt. Rekkjefylgja verkar vel motivert. Visst var Harald ein bra skald, men langt frå den fremste i samtid, og det var han sikkert fullt klår over sjølv. Men som krigar var det få på hans tid som kunne mæla seg med han.

Me skal elles ikkje konstruera ein motsetning mellom kriging og skaldekunst, tvert imot er der ein ubryteleg samanheng mellom dei:

Mit seinem Falle - wohl nok in derselben Stunde - fand die Blutezeit der skaldischen Dichtung und damit des Dróttkvættis ihr Ende. Es fiel mit der Wikingerzeit zusammen, und das war schwerlich ein Zufall. Diese Dichtung brauchte als Antriebskraft und Element eine ungewöhnlich unruhvolle, hochgespannte und tatenfrohe Zeit (Kuhn 1983:310).

Harald var ein framstående og typisk representant for ei slik tid. Han herja omkring i 36 år, "og i all den tidi var de aldri stans med uro og ufred." Han var modig, maktglad, kaldklok og krigslysten, og bar tilnamnet sitt med god grunn. Og han laga vers om sine verk, av vekslande kvalitet. Kanskje lyt nylesingi av keningen *ygs liþ* avvisast av metriske årsaker, dei gamle er vanlegvis eldst. Om den alternative tolkingi er akseptabel, kan ho vera eit innspel til diskusjonen om kor faste reglane for hendingssystemet var på ulike tidspunkt. Og om ein kan godta nylesingi som eit alternativ, kan ho ogso vera ein fotnote i diskusjonen om kvantitetssomleggingi.

Litteraturliste:

Islendingar med dansk statsborgarskap er alfabetiserte på patronymet, islandske statsborgarar på førenamnet.

Bagge, Sverre 1991: *Society and Politics in Snorri Sturluson's Heimskringla*. Berkeley-Los Angeles-Oxford.

Den norsk-islandske Skjaldedigtning A I-II og B I-II, 1912-1915. (Udg. v/ Finnur Jónsson.) København og Kristiania.

Den store saga om Olav den hellige, 1941. (Utgitt av Oscar Albert Johnsen og Jón Helgason.) Oslo.

Egilsson, Sveinbjörn. 1913-16: *Lexikon Poeticum*. (Udg. v/ Finnur Jónsson.) København.

Fidjestøl, Bjarne 1971: "Tåtten om Harald Hardråde og fiskaren Þorgils" i *Maal og Minne* (s. 34-50). Oslo.

Fidjestøl, Bjarne 1974: "Kenningsystemet" i *Maal og Minne* (s. 5-50). Oslo.

Fidjestøl, Bjarne 1982: *Det norrøne fyrstediktet*. Øvre Ervik.

Fidjestøl, Bjarne 1994: "Norrøn felleslitteratur" i *Norsk litteratur i tusen år* (s. 30-128). Oslo.

Frank, Roberta 1978: *Old Norse Court Poetry. The Dróttkvætt Stanza*. Ithaca & London.

Fritzner, Johan 1972-73: *Ordbog over Det gamle norske Sprog I-IV*. Oslo-Bergen-Tromsø.

²⁷ Jfr. "The Ideal Man", Bagge 1991:146-151.

